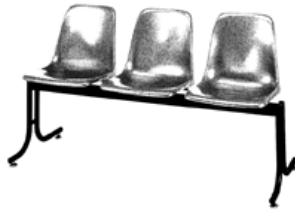

JOSEP PORCAR

EL COMPÀS DE SUSANNA

Spirare est sperare

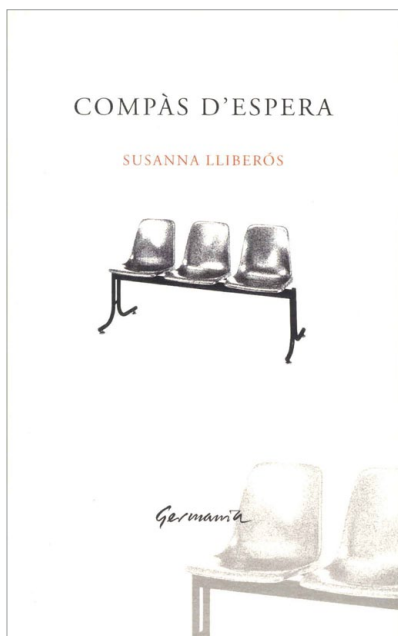

*És complicat agafar les banyes
de l'animal a qui no trobes els peus*

Presentació del llibre «Compàs d'espera», de Susanna Lliberós

LLIBRERIA BABEL, DIJOUS 14 DE NOVEMBRE DE 2013

Per voluntat de l'autor, l'ús d'aquests textos depèn de les normes internacionals (amb jurisdicció específica a l'estat espanyol) de la llicència CREATIVE COMMONS, d'acord amb les disposicions de *reconeixement, no comercial i sense obres derivades* segons la 2.5 Spain License. Es permet, per tant, fer còpies d'aquests textos amb finalitats NO comercials, citant expressament l'autor i sense fer-hi cap mena de modificació que pugui alterar la integritat de l'obra.

©© Josep Porcar, 2013

Presentació del llibre «Compàs d'espera», de Susanna Lliberós

LLIBRERIA BABEL, DIJOUS 14 DE NOVEMBRE DE 2013

M'espero i pateixo. Crec que m'he estat guarint.

SYLVIA PLATH

L'altre dia vaig llegir en Internet que l'escriptora belga Amélie Nothomb, en el seu llibre «Biografia de la fam», explorava l'etimologia de *malaltia*, una paraula que potser provenia, deia, de l'expressió «mal de dir». El malalt era aquell a qui li era difícil de dir alguna cosa. I aleshores el seu cos la deia en lloc seu, en forma de malaltia. D'aquesta suggeridora interpretació podríem deduir que, si aconseguíem dir, expressar, verbalitzar, aleshores no patiríem, no emmalaltiríem. Més enllà de la solidesa científica de les disquisicions de Nothomb, és cert que moltes vegades hem sentit dir –també per part dels científics–, que les emocions, les penes sobretot, cal expressar-les, que és més saludable dir-les que no guardar-les a dins, ja que podríem emmalaltir si les reprimim. Susanna, en uns moments difícils de la seua vida, va decidir *deixar d'emmalaltir*, de patir. Es negà a rendir-se davant d'una greu malaltia i va lluitar contra aquest *mal de dir* a consciència, amb poesia, amb l'escriptura d'aquest llibre colpidor que avui presentem, titulat «Compàs d'espera».

No és tampoc cap casualitat que paraules com *espera* i *esperit* s'assemblen tant. El poeta anglès John Milton va aprofundir en aquesta connexió entre l'*esperar*, que prové del llatí *esperare*, i l'*esperit*, del llatí *spirare*: espirar, alenar, exhalar. Milton afirmà: «*To breath is to hope*», que significa «espirar és esperar». Aquesta lligam entre *esperar* i *espirar* enllaça també amb això que Nothomb referia abans sobre l'etimologia de *malaltia*: si, mentre esperes, no dius, no espires, no alenes, no treus l'esperit, aleshores t'asfixies, t'ofegues, emmalalteixes amb conseqüències imprevisibles. I, lògicament, per inspirar i espirar, per respirar, necessitem el cor, els batecs que rítmicament marquen aquest «Compàs d'espera».

Esperar, però, no és el mateix per a tots. Joan Fuster té dos versos poc recordats que diuen: «Tots esperem, amb més o menys originalitat». Expressava així que potser no tots esperem de la mateixa manera, que no tots emmalaltim igual, però que tots esperem alguna cosa, condició comuna a tots els humans. Bon exemple d'aquesta condició és un poema de Marc Granell, titulat «Maternitat», que resumeix perfectament aquesta idea i ens serveix d'introducció al llibre de Lliberós:

Esperant.
 Esperant que vinga la mare.
 Esperant.
 Esperant que escolten. Esperant.
 Esperant la nina que prometeren.
 Esperant.
 Esperant parar taula. Esperant.
 Esperant que el pare acabe de mirar el futbol.
 Esperant.
 Esperant que cresquen els pits.
 Esperant.
 Esperant brodar l'aixovar pulcríssim.
 Esperant.
 Esperant l'orgasme. Esperant.
 Esperant fer el sopar
 per quan l'home torne. Esperant.
 Esperant tenir el fill.
 Esperant.
 Esperant que el fill cresca.
 Esperant.
 Esperant el metge. Esperant.
 Esperant veure Déu.
 Esperant.
 El rector ho assegurava. Esperant.
 Esperant.
 Almenys ser pols. Esperant.

Per tant, cercant-la o no, tots esperem alguna cosa en la vida. El conflicte apareix quan ni tan sols sabem què hem d'esperar, ni què ens espera, és a dir, quan no sabem què ens depara el destí i seguim esperant i esperant sense saber ben bé on ens dirigim. Al principi del poemari, Susanna, amb l'afany pedagògic que la

caracteritza, ens dóna una definició de diccionari que hi conté dues accepcions. «Esperar» és:

- I. Creure que s'ha de realitzar o ha de venir allò que un destija, s'imagina o tem.
- II. Estar sense moure's d'un lloc o sense fer alguna cosa fins a l'arribada d'algú, de quelcom, fins a la realització d'un esdeveniment.

«Creure que ha d'esdevenir una cosa» és una espera psicològica. «Restar sense moure's l'arribada d'alguna cosa» és més aviat una espera física. El llibre de Susanna comprén alhora les dues accepcions: la poeta espera perquè no té cap més remei que *creure*, necessita obtenir fe en l'adveniment d'una cosa bona o dolenta i, alhora, ha de restar quieta, sense moure's massa, fins a l'arribada de no se sap ben bé què, perquè al capdavant no depèn d'ella, de la seua voluntat, que aquest objecte de l'espera siga positiu o negatiu. L'espera és, en aquest sentit, tot el contrari de la voluntat, de la decisió, d'una capacitat per a actuar que resta del tot malmesa per unes circumstàncies inexorables: la malaltia. Sobre aquesta desposseïció de la voluntat, Ausiàs March va escriure: «*malalta és ma bona voluntat / e vaig en lloc on no vull ser portat*». Com Ausiàs, contra la seua determinació, Susanna es forçada a esperar i només esperar. De res no li serveix tenir molta pressa, ni tampoc de tant tota la paciència del món. La poeta malalta, la poeta pacient, és l'escriptora d'aquests poemes escrits al dictat, o millor dit, al *tic-tac* del dolor, al compàs del dolor. Després ho veurem en un poema.

Hi ha dues menes d'esperes, tan belles com terribles, que ens poden dur a la desesperació callada o bé a l'inspiració, a exhalar, a alenar en veu alta; dues malalties que, al capdavant, dialècticament conformen una mateixa espera: una és l'espera per amor i l'altra és l'espera de la mort. Em referisc, efectivament, a l'Eros i al Thànathos dels grecs que, com sabreu, Freud va investigar des del psicoanàlisi. Els murs, la porta i les finestres de l'Eros i el Thánathos conformen la petita gran sala d'espera on Susanna marca el compàs dels seus poemes, el d'un ésser humà que, per suportar l'angoixa, hi ha hagut de dir, de destil·lar, d'escriure el patiment de la seua incertesa i explorar els seus llimbs més foscos, el seu purgatori personal.

Amb les citacions que obrin el poemari, Susanna ja ens anuncia, a nivell de contingut, un canvi profund relació amb «Cel·les», el seu llibre anterior. I no és gens casual que trie versos d'autors com Baudelaire, Rossetti i Estellés. Comprova-rem que les tres citacions defineixen els tres eixos principals que Susanna aborda en «Compàs d'espera», que són, d'altra banda, grans temes de la història de la poesia:

En primer lloc, l'angoixa pel *pas del temps*, que en els versos de Baudelaire apareix com a *pes* del temps, com a pesantor del temps de l'espera. Diu Baudelaire:

«Cal estar sempre embriac. Això és tot: és l'única qüestió. Per no sentir el fardell del Temps que us trenca els muscles i us inclina vers la terra».

En segon lloc, *l'espai concret de l'espera*, el viure *ara i ací en solitud enmig del cosmos*, que en paraules de Rosetti sona així:

«Y desde aquí y a solas, intentamos verter el cosmos en nuestro vocabulario insuficiente»

I en tercer lloc, la voluntat possible, l'escriptura, *la poesia com lluita irrenunciable, l'ofici d'escriure com a ofici de viure*, com a única redempció possible, que Estellés expressa d'aquesta manera:

Escric, encara.
Perquè queden, encara,
motius de lluita,
amors, afronts, vergonya,
mans que imploren fa segles.

I amb aquestes tres citacions Susanna alça la batuta, comença ha marcar el compàs i canta: en el *fardell del temps, aquí y a solas*, (em) *queden, encara, motius de lluita*. Un compàs d'espera, com abans comentava, pot ser marcat pels batecs del cor, pel tic-tac d'un rellotge, pel degoteig d'una aixeta, pels dits nerviosos que colpegen repetidament sobre una taula, per una cama que es balanceja inquieta en la sala d'espera d'un hospital. Pels qui no coneguen l'autora –i crec que no viole la seua intimitat si ho dic–, la malaltia que va patir Susanna és del tot real, vull dir que no és cap recurs literari. Ella va escriure el llibre arran d'una greu malaltia que va patir i «Compàs d'espera» n'és l'obra d'art resultant.

Dit això, hi he d'introduir un matís clau per comprendre el llibre, per no durvos a engany sobre la naturalesa de l'obra. Aquest poemari no és, ni de bon tros, cap mena de dietari mèdic o d'incidències sobre la *malaltia física*, com tampoc no sempre coincideix en el temps la data dels poemes amb el període en què Susanna la va patir. La malaltia, en el llibre, no és més que l'excusa perfecta, la punta de

l'iceberg o fins i tot el sedàs a través del qual Susanna fa passar el seu patiment personal a causa de circumstàncies que no tenen res a veure amb la malaltia física. Susanna respassa part de la seua vida anterior i present, i destil·la en versos aquells instants o etapes que van ser difícils per a ella. Per tant, en llegir el llibre, cal tenir una visió molt més ampla del que en ell llibre significa la *malaltia*, molt més pròxima a la definició anterior, *mal de dir* –de dir qualsevol cosa que ens fa mal–, que no pas a l'enfermetat en si.

El primer i excel·lent poema que encapçala el llibre diria que condensa l'obra sencera, sintetitza a la perfecció les motivacions de la poeta. Com en una ínfima però sentidíssima solside de l'ànima, en només dos versos, en un sol *tic-tac*, ens fa sentir tota la tremolor del que significa viure experiències tan doloroses com incertes:

És complicat agafar les banyes
de l'animal a qui no trobes els peus.

I ací comença així, a les palpentes, l'espera impossible i boirosa de Susanna. La poeta, si se'm permet seguir amb el simil taurí, ha de torejar uns patiments que no sap on l'han de portar, que en qualsevol moment poden clavar-li una banya, un desassossec constant que li exigeix, solament, paciència.

El llibre està dividit en dues parts, clarament diferenciades, que responen a la motivació dels poemes, a l'Eros i Thanatos que comentava abans. «Compàs d'espera» és el títol genèric de la primera part, on la poeta reflexiona sobre el dolor, el pas del temps i la mort; en la segona, titulada «De finestrals», Susanna troba la seua medecina en l'alliberament, en el gaudi, en el goig sensual, la festa dels sentits, el desig, el sexe, l'amor. Ella mateixa ha explicat que va organitzar així el llibre per què havia de renunciar a una disposició cronològica per a establir-ne una altra en la qual en parlara primer el Thanatos i, després, hi replicara l'Eros. Per això, no puc estar-me de comentar que aquesta estructuració dels poemes, que primer destil·len el verí del dolor i després s'alimenten de goig, s'emmarca perfectament en la nostra tradició poètica més pròxima, perquè rememora el famós lema del nostre Bernat Artola, qui va escriure: «Damunt la mort, la vida». De fet, com veureu, Susanna comença parlant de sofriment, de les banyes de l'animal, de la mort, i acaba el llibre amb un poema bellíssim que és, en si mateix, un triomf absolut de l'amor sobre la mort. No és cap casualitat que el darrer poema, a més, estiga encapçalat amb la citació de la famosa cançó de Leonard Cohen: «*Dance me to the end of love*». Així, els dos últims versos d'aquest poema, plens de joia, tanquen victoriosos:

Ballem, amor, fins que exhaust, cap misteri
 no ens vinga a dir
 que la fressa és inútil.
 Ballem, ballem, fins que l'amor s'acabe
 i res no ens quede ja per sobreviure.

Us deïa abans que cada poema d'aquesta part és com un tic-tac constant de versos escrits al ritme que l'espera marca. En el quart poema podem discernir amb claredat l'arribada de la primera de les banyes esmolades de l'animal, del verí que el dolor escampa com una hipèrbole. Susanna escriu:

Una exacerbació
 i cap herència
 que alleuge el patiment
 que en quatre dies
 s'omplirà de metzina.

Potser és només una percepció meua –caldria una anàlisi que excedeix aquesta presentació–, però, pel seu ritme i cadència, alguns versos de Susanna, quan els dius en veu alta, despleguen un to que ressona *dolçament tortuos*, com els millors d'Anne Sexton, de Louise Bogan, de Christina Rossetti (a qui la poeta cita) i, sens dubte, com aquests de Sylvia Plath, que també reflexiona sobre l'espera:

Em parlo a mi mateixa, només a mi, apartada,
 fregada i lívida pels desinfectants, sacrificial.
 L'espera em pesa a les parpelles. S'hi posa com la son,
 com un gran mar. Llunyà, llunyà, sento el primer batec de l'ona,
 la seva càrrega d'agonia ve cap a mi, maregassa, implacable.

Metzina, silenci, dolor, condemna, adéu, sentència, estigma, feredat, exili, servitud... són alguns dels mots que tiben els versos i articulen el discurs poètic d'aquesta primera part. Possiblement, un dels poemes més durs i sentits és el que dedica al seu germà, la pèrdua del qual, fa anys, continua sent per a ella una mena de purgatori en vida. Susanna escriu:

Amb un dolor inèdit se'm vinclava l'esquena,
com una daga insistent en la carn viva,
com un purgatori de racons eixuts.
Guaite el destí amb una ràbia absurda,
amb una impotència immaculada que m'assota
suplique una esperança estable i duradora...

I la sentència que clou aquest poema és trasbalsadora i memorable:

Hauré d'aprendre a estimar-te més delicadament
per no patir-te.

Hi ha també, en aquesta primera part, un poema breu i colpidor on la poeta, tot i la seua dolorosa experiència, intenta fer-se entendre. Això és especialment destacable, perquè normalment les persones, quan ens trobem malament, no tenim ganes de res, i encara menys d'explicar per què ens trobem així de malament. Susanna, en canvi, formiga solitària, petita com se sent, intenta que el seu patiment pugui ser comprès d'alguna manera, que siga sentit i traslladable, abastable pel lector, i el fa saber que aquesta espera seua frega els límits del que és comprensible:

Com faig perquè entengueu
tota aquesta misèria de formiga?
Si es un camí desèrtic,
és una redempció de la nostàlgia...

Tot i que no està escrit cronològicament, sembla que sí existeix una intenció d'oferir una mode de lectura a mena de un dietari poètic, i potser per això la poeta, en favor de la fluïdesa, renuncia a titular els poemes, excepte en dos: un que en la segona part, titulat «Traviata», i aquest de la primera, titulat «La mesura del temps», que probablement va inspirar el títol del llibre o, en tot cas, li va servir de fonament. Com que el temps de l'espera no pot ser mesurada per cap rellotge ni sotmés a cap unitat exacta de mesura humana, Susanna afirma:

La mesura del temps no són les hores,
ni ho són els dies, ni els mesos, ni els segons.

La mesura del temps és el Dolor.
Així, ja veus...
enguany hi ha hagut massa dies, massa hores.
Enguany el temps s'ha dilatat com mai.

L'escriptor estatunidenc Tobias Wolff va escriure que el temps, que quasi sempre és un enemic en la vida, pot ser un amic en l'escriptura. I és això precisament el que ací fa Susanna, *fa seu* el temps: és ella, amb la seua creativitat, reconequent el dolor, qui vers a vers defineix la mesura del temps, tota una revolta que és, alhora, una batalla contra aquest temps que corre per definir-la a ella. Aleshores la poeta es diu: «*sóc jo, i no el temps, qui marca aquest compàs d'espera*». El compàs, per tant, no és del Temps, no li pertany al Temps: el compàs és de Susanna. És el primer gran triomf de la poeta contra el dolor, contra el mal de dir.

Per anar acabant, un tema que tenim ara d'actualitat. Al patiment de la malaltia, hi hem d'afegir la inestabilitat laboral per la qual passava aleshores Susanna, que dedicà un poema, en la pàgina 36, als seus companys també afectats per l'ERO de RTVV, i els convida a la rebel·lió:

D'allà, maldestrament rebutjaràs amb un últim alè de submissió
que, com un somni mut i en blanc i negre,
et vol ser hoste castigat del temps.

Tot i l'espera, i tant de patiment, i tanta angoixa, enmig d'aquest joc que Thanathos obliga Susanna a jugar, la poeta tanca aquesta part del llibre amb una manotada sobre la taula en prendre plena consciència que la mort, la solitud, la malaltia i el pas temps són jugadores tramposes a favor només de la misèria, una misèria que no aconsegueix enganyar-la. Susanna es defensa atacant i hi escriu:

Ho fa silent i lenta,
amb la supèrbia de qui sap que ha guanyat la partida
i amb l'obscura insolència de qui sempre ha jugat
amb les cartes marcades.

Per últim, i per passar a la segona i definitiva victòria de la poeta contra la malaltia, comentar que, d'aquesta segona part, com deia al començament, només

en donaré una pinzellada, perquè crec que de la victòria final i fulminant, és a dir, la de l'amor, la de la festa dels sentits, és més bonic que en parle l'autora del llibre. Només un apunt final. La segona part, «De finestrals», em va sobtar, no només perquè coincideix amb el títol d'un llibre de poemes magnífic de l'anglès Philip Larkin («Hight windows»), sinó perquè tracta el tema de l'amor també com un alliberament de fantasmes que ens voldrien acaçar i, encadenats a una bola de ferro, són incapaços d'assampar les persones lliures i belles. En el cas de Larkin era un alliberament més social, el de finals dels anys seixanta, tot un manifest a favor de l'hedonisme, del gaudi contra tots els tabús i repressions de les dècades anteriors. No és tan diferent del cas de Susanna, tot i que ella fa i diu l'amor, entre altres motivacions, per alliberar-se dels dictats de la malatia. Com no ho era abans, tampoc és ara casual que Susanna triara una citació de "Bruixa de dol", l'emblemàtic llibre de Maria Mercè Marçal on la dona apareix com la dona forta, lluitadora, resistent, que es revolta contra l'ordre establert. Marçal diu:

I baixaré les graus amb vestit d'alegria
que hauran teixit aranyes sense seny.
Hi haurà amor engrunat al fons de les butxaques.

Ara, Susanna, es ficarà les mans a les butxaques i en repatirà.

Moltes gràcies.

